

ดนตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสตร์สมัยใหม่

MUSIC IN THERAVADA BUDDHISM AND MODERN SCIENCE

นิตกร วิชชума¹Nitikorn Witchuma¹¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus

Corresponding author e-mail: niti.korn@outlook.com

Received: 13 April 2022; Revised: 8 June 2022; Accepted: 14 June 2022

บทคัดย่อ

ดนตรีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานำไปใช้ประโยชน์ในด้านศิลปะหรือสุนทรียศาสตร์ การสื่อสาร ความบันเทิง และได้รับความเพลิดเพลินเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด รวมไปถึงใช้ประโยชน์ในงานพิธีกรรม และประกอบการแสดงต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา การใช้ดนตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาทสามารถสร้างความรู้สึกกลมเกลียวจิตใจให้เกิดความศรัทธาและความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และการใช้ดนตรีในพระพุทธศาสนายังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบในพิธีกรรมทางศาสนา ทำให้ผู้ฟังเกิดความกล้าหาญ และเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในสังคมไทยปัจจุบัน

คำสำคัญ:

ดนตรี,
พระพุทธศาสนาเถรวาท,
ศาสตร์สมัยใหม่

ABSTRACT

Music as appeared in Buddhism is utilized in art or aesthetics, communication, entertainment, and enjoyment is a relief from stress. Including the use of rituals and engage in various Buddhist performances. Using music in Theravada Buddhism can create feelings, refine the mind, create faith and faith in Buddhism and the use of music is also a part of Buddhism rituals, make the listener brave And understand how to live happily in today's Thai society.

Keywords:

Music,
Theravada Buddhism,
Modern Science

บทนำ

ในสมัยโบราณเราพูดถึงวิชาการต่างๆ ที่ได้ศึกษากันมา เช่น ในคัมภีร์อย่างราชনীติและโลกনীติ เป็นต้น ก็มีการกล่าวถึงศิลปศาสตร์ 18 ประการ แสดงว่าคำว่า “ศิลปศาสตร์” นี้ มีในรากฐานของวัฒนธรรมสายตะวันออกด้วยศิลปศาสตร์ 18 ประการนี้ ที่จริงไม่ได้เรียกศิลปศาสตร์ ตัวศัพท์แท้ๆ เรียกแค่ศิลปะเท่านั้น คือเรียกว่า สิปป ในภาษาบาลี และ ศิลป ในภาษาสันสกฤต ศิลปะนั้นเป็นวิชาการอยู่ในตัวของมันเอง คือเรียก

วิชาการทั้งหมดว่าเป็นศิลปะ ซึ่งก็แปลกที่ไปตรงกับภาษาอังกฤษ ที่ว่าในสมัยโบราณนั้นฝรั่งก็เรียกวิชาการต่างๆ ที่ศึกษาว่า Arts เท่านั้น เพิ่งจะมีคำว่า Sciences ขึ้นมาในตอนหลังนี้เอง แต่ก่อนโน้นวิชาการที่เรียนกันเป็น Arts ทั้งนั้น จึงมาตรงกับฝ่ายตะวันออกที่เรียกวิชาการที่ศึกษาว่า “ศิลปะ” เหมือนกันเพราะฉะนั้น คำว่า ศิลป หรือ ศิลป ในความหมายเดิมจึงไม่ใช่เป็นศิลปะอย่างที่เรารู้จักในปัจจุบัน ที่เป็นวิชาการเกี่ยวกับความงาม แต่เป็นเรื่องของวิชาที่ศึกษาเล่าเรียนทั้งหลายทั้งหมดเป็นอันว่าทางตะวันออกในสมัยโบราณเรียกวิชาที่ศึกษาเล่าเรียนกันว่า ศิลป หรือ ศิลป มีศิลปะที่นิยมเรียนกันทั้งหมดเรียกว่าศิลปะ 18 ประการ แม้แต่พระพุทธองค์ของเราก็มีประวัติว่า ก่อนที่จะได้ออกบรพพชาก็ได้ทรงเล่าเรียนจบศิลปะ 18 ประการ ซึ่งเรามาเรียกกันว่า ศิลปศาสตร์ทำไมศิลปะจึงกลายมาเป็นศิลปศาสตร์ คำว่า ศาสตร์ ที่ต่อท้ายศิลปะนั้น แปลว่า ตำรา ถ้าเป็นบาลีก็เป็น ศิลปสถล คำว่าศาสตร์ ตรงกับคำในภาษาบาลีว่า สถล ซึ่งแปลว่า ตำรา ศิลปแปลว่า วิชาการที่ศึกษาเล่าเรียน สถล แปลว่า ตำรา เพราะฉะนั้นศิลปสถล ก็แปลว่าตำราที่บรรจุวิชาการต่างๆ แต่ไปๆ มาๆ คำว่าสถลหรือตำรา มีความหมายแปรไป กลายเป็นตัวความรู้ไปเสียเอง ผลที่สุดคำว่าศาสตร์ก็ได้ความหมายเป็นวิชา ความรู้เหมือนกัน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2555, น. 11)

สำหรับศิลปะ 18 ประการ หรือ ศิลปศาสตร์ 18 ประการ ในสายวัฒนธรรมตะวันออกนั้น เท่าที่พบในตำราเก่าๆ เขียนไว้ลึกลับ สับสนบ้าง เพี้ยนกันไปบ้าง แต่ก็มีหลายอย่างที่ตรงกัน และมีบางอย่างที่คงจะคลาดเคลื่อนไปเพราะกาลเวลาล่วงไปยาวนาน จะยกเอามากล่าวไว้สักชุดหนึ่งเป็นตัวอย่าง ได้แก่เพื่อเป็นความรู้ประกอบ สำหรับระดับปัญญาบารมี จะขอนำชื่อวิชาศิลปศาสตร์ 18 ประการ ที่เป็นภาษาบาลีสันสกฤต มาแสดงไว้สักชุดหนึ่ง คือ 1) สุตติ ความรู้ทั่วไป 2) สัมมติ ความรู้กฎธรรมเนียมนต่างๆ 3) สังขยา การคำนวณ 4) โยคยันตร์ การชางยนต์ 5) นิติ นิติศาสตร์ 6) วิเสสิกา ความรู้การอันทำให้เกิดมงคล 7) คณัธพพา วิชานาฏศิลป์หรือวิชาการดนตรี 8) คณิกา วิชาบริหารร่างกาย 9) ธนุพเพธา วิชายิงธนู 10) ปุราณา โบราณคดี 11) ติกิจฉา วิชาแพทย์ 12) อติหาสา ตำนานหรือประวัติศาสตร์ 13) โชติ ดาราศาสตร์ 14) มายา วิชาพิชัยสงคราม 15) ฉันทสา การประพันธ์ 16) เกตุ วาทศิลป์ 17) มันทา วิชามนต์ 18) สัททา ไวยากรณ์ มีข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งว่า ศิลปศาสตร์ 18 ประการ ในสมัยโบราณนี้ หรือถ้าจะเรียกตามคำเดิมแท้ๆ ว่า ศิลปะ 18 ประการนี้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2555, น. 11)

ดนตรีเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์อย่างหนึ่งที่ช่วยให้มนุษย์มีความสุข สนุกสนานรื่นเริง ช่วยผ่อนคลายความเครียดทั้งทางตรงและทางอ้อม ดนตรีเป็นเครื่องกล่อมเกลาลจิตใจของมนุษย์ให้มีความเบิกบานบรรเทาให้เกิดความสงบและพักผ่อน กล่าวคือในการดำรงชีพของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายดนตรีมีความเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาจสืบเนื่องมาจากความบันเทิงในรูปแบบต่างๆ โดยตรงหรืออาจเกิดจากขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ เช่น เพลงกล่อมเด็ก เพลงประกอบในการทำงาน เพลงที่เกี่ยวข้องในงานพิธีการ เพลงสวดสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าหรือสวดถึงพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาอื่น และการบูชา สมดังพุทธพจน์ที่กล่าวในขุททกนิกาย ชาตกไว้ว่า “เมื่อมหาชนกำลังทำการบูชาต้นไม้ที่เล่นเพลินอยู่ด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง และดนตรีมีบุรุษคนหนึ่งไล่ทหารให้หนีไปแล้วถอนต้นไม้ที่ถอนไปด้วยต้นไม้ของเรานั้นกลับคืนมาตั้งอยู่ตามเดิมวิสูตรบัณฑิตนี้ก็เหมือนต้นไม้ใหญ่นั้นกลับคืนมาสู่ที่อยู่ของตนตามเดิมแล้วขอท่านทั้งหลายจงทำความเคารพนบถนอบแก่ต้นไม้ที่เกิด”(ขุ.ชา.ม.(ไทย) 28/1646/445) ดนตรีเป็นศิลปะที่อาศัยเสียงเพื่อเป็นสื่อในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ไปสู่ผู้ฟังเป็นศิลปะที่ง่ายต่อการสัมผัส ก่อให้เกิดความสุข ความปลื้มปิติ ฟังพอใจให้แก่มนุษย์ได้ นอกจากนี้ ดนตรีเป็นภาษาสากลของมนุษยชาติเกิดขึ้นจากธรรมชาติและมนุษย์ได้นำมาดัดแปลงแก้ไขให้ประณีตงดงามไพเราะเมื่อฟังดนตรีแล้วทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดต่างๆ

ดนตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นเครื่องดนตรีหรือวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบอยู่ในสมัยพุทธกาล เช่น กลม สังข์ กังสดาล พิณ บัณเฑาะว์ มโหระทึก เป็นต้น ซึ่งถือเป็นเครื่องดนตรีที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ซึ่งเป็น

หลักวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดกันมาช้านาน อันสำคัญสูงสุด ดนตรีที่เป็นส่วนส่งเสริมบรรยากาศของพิธีกรรม และกิจกรรมก่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์และในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่และหลังจากปรินิพพานใหม่ๆ ศาสนาพุทธเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในชมพูทวีป มีผู้นับถือมากมายทุกชั้นทุกวรรณะ ทั้งยากดีมีจน พุทธศาสนาได้ปฏิบัติวัฒนธรรมความเชื่อของชาวอินเดียอย่างมาก ต่อมาประมาณ 200 ปี ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธศาสนาและทรงทะนุบำรุงเผยแผ่พุทธศาสนาไปในดินแดนต่างๆ เป็นองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา สร้างถาวรวัตถุทางพุทธศาสนาและสังคายนา พระไตรปิฎก ส่งพระธรรมทูตไปในดินแดนต่างๆ นับว่าเป็นยุคทองแห่งพุทธศาสนาอีกสมัยหนึ่ง พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่หลักธรรมเข้ามาในประเทศไทยโดยรูปแบบต่างๆ ซึ่งมาจากหลักคำสอนโดยตรงหรืออาจจะสอดแทรกเข้ามาในวรรณกรรมชาวบ้านหรือแม้กระทั่งบทเพลงพื้นบ้านต่างๆ เช่น บทเพลงพื้นบ้านที่ว่าด้วยหลักคำสอน ศรัทธาและความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องกรรม บาป-บุญ เป็นต้น ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ที่มาของบทเพลงอันเป็นพื้นฐานของบทเพลงต่างๆในปัจจุบัน ในพระพุทธศาสนามีบทเพลงต่างๆ อยู่มาก ทั้งบทเพลงที่เนื่องด้วยโลกีย์ธรรมและที่เนื่องด้วยโลกุตระธรรม (พระมหาสารคร ศรีดี, 2562, ออนไลน์)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพระพุทธศาสนาแผ่เข้ามาสู่ประเทศไทยแล้วก็ทำให้ลักษณะสังคมเปลี่ยนไปในหลายๆ รูปแบบ อาทิเช่น การดำเนินชีวิต การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ ตลอดจนดนตรีที่มีอยู่ในศาสนาเป็นรูปแบบส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมพิธีกรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีของสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดนตรีไทยก็อยู่ในสังคมไทยทุกระดับ นับตั้งแต่ในวังหลวงวังเจ้านาย เคหสถานของท่านผู้มีบรรดาศักดิ์และสามัญชนทั่วไป ซึ่งก็ด้วยเหตุผลอื่นอีกหลาย ๆ ประการ มีทั้งแสดงยศศักดิ์คือครุฑฐานมีทั้งเพื่อส่งเสริมการรักษาดนตรีไทยที่บรรพบุรุษสะสมไว้ก่อนมิให้สูญหาย และมีทั้งอาชีพทางดนตรีโดยเฉพาะ การดำเนินกิจพิธีกับการบรรเลงดนตรีก็มีประเพณีจัดไว้อย่างมีระเบียบ (เรณู โกศินานนท์, 2545, น. 59)

การใช้ดนตรีในพระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสตร์อย่างหนึ่ง ที่ใช้สร้างสรรค์ส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์ เสริมสร้างความคิด จินตนาการในสังคมไทย เช่น สถาบันครอบครัวช่วยกระตุ้นให้ครอบครัวมีความสามัคคี และมีความอบอุ่น สถาบันการศึกษา ผู้สอนถ่ายทอดได้ทำการถ่ายทอดแบบตัวต่อตัวกับผู้รับการถ่ายทอด ทางวัฒนธรรมการถ่ายทอดดนตรีไทยจึงเป็นวัฒนธรรมการถ่ายทอดที่ให้ความสำคัญในเรื่องของความตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียนและความอดทนในการฝึกฝนเพื่อให้เกิดทักษะในการบรรเลง ที่ เชี่ยวชาญมากขึ้นรวมถึงเป็นกระบวนการที่มีการถ่ายทอดเรื่องคติความเชื่อ วิถีชีวิตและการปฏิบัติตัวให้เหมาะสมในฐานะนักดนตรีและความเป็นคนไทยแก่ ศิษย์ผู้รับการ ถ่ายทอดได้รับการเรียนรู้ไปพร้อมกัน ในด้านรูปแบบการถ่ายทอดจะเป็นการถ่ายทอด ในลักษณะของบ้านดนตรีที่ผู้เรียนต้องฝากตัวเข้าเป็นศิษย์ อาศัยกินอยู่หลับนอนในบ้าน ครูและคอยดูแลปรนนิบัติครูเพื่อแลกความรู้ สถาบันศาสนา เป็นกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม ทางประเพณีวรรณคดี ค่านิยม เพื่อบ่งบอกถึงความเป็นมาของไทย และสถาบันเศรษฐกิจ เป็นสถาบันสังคมที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนการสนองความต้องการเกี่ยวกับความจำเป็นทางวัตถุ เพื่อการดำรงชีวิต เป็นแบบแผนพฤติกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับ การผลิตการกระจายสินค้าและบริการไปสู่ผู้บริโภคซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ดังนั้นด้วยความสำคัญของดนตรีในพระพุทธศาสนาที่สะท้อนให้เห็นถึงประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมไทย มีเนื้อหาสาระของดนตรีในพระพุทธศาสนาโดยตรง ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะนำเสนอเรื่องดนตรีที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท การใช้ดนตรีในพระพุทธศาสนาและการใช้ดนตรีในพระพุทธศาสนาของสังคมไทยซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ในแขนงหนึ่ง

นิยามของดนตรีในพระพุทธศาสนา

1) นิยามของดนตรีในพระพุทธศาสนา

ดนตรี ตามรูปศัพท์ในภาษาบาลี คือ ตนติ (สนั่น บุญยศิริพันธ์, 2498, น. 8) และในภาษาสันสกฤต คำว่า ตนตริณ ในภาษาไทย แปลตามศัพท์ว่าเครื่องสายได้แก่ เครื่องดีด เครื่องสี เช่นพิณของปัญจสิขเป็นต้นคำว่า วาหิต แปลว่า (พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), 2538, น. 35) เสียงเครื่องดีดสีตีเป่า หรือ การแสดงจังหวะประกอบในการขับร้อง ฟ้อนรำ เป็นต้น ดังนั้นนิยามศัพท์ คำว่า ดนตรี ในภาษาบาลี ตนติ และในภาษาสันสกฤต คำว่า ตนตริณ หมายถึง เครื่องสาย เครื่องดีด และเครื่องสี เป็นต้น คำว่า คีต แปลว่า เสียงขับร้อง และคำว่า วาหิต แปลว่า เสียงเครื่องดีดสีตีเป่า หรือ การแสดงจังหวะประกอบในการขับร้อง ฟ้อนรำเช่น พิณ สังข์ กลอง ฉิ่ง ข้อง ปี่ ซอ แตร ขลุ่ย เป็นต้น ดนตรินั้นต้องประกอบด้วยคีต เสียงขับร้องและ วาหิต จังหวะ ประกอบการขับร้อง หรือ ฟ้อนรำ เป็นต้น จะต้องประกอบ ด้วย 2 ประการนี้ เสมอจึงจะเกิดองค์ประกอบดนตรีอย่างสมบูรณ์

2) ความเป็นมาของดนตรี

ถ้าจะกล่าวว่าเสียง (คีต) เกิดขึ้นหรือที่มาก่อนเครื่องดนตรี (วาหิต) ก็อาจเป็นคำกล่าวที่คิดดูครั้งแรกก็น่าเชื่อถือ คงจะถูกแต่ก็อาจเป็นข้อพิสูจน์เป็นอย่างอื่นไปได้ ในจันทกนิรชาดก (ชาตกกฎกถา 1 ภาย 6 หน้า 258) เล่าถึง 2 กิณนรผัวเมีย ไปเล่นน้ำ ขึ้นจากน้ำแล้วเก็บดอกไม้มาแต่งหมั้น ปู่เป็นต้นบนหาดทราย แล้วถือ “ เวพทณทก ” (ท่อนไม้ไผ่) นอนอยู่บนที่นอน (ดอกไม้) แล้วจันทกนิร (ผู้เฒ่า) ก็ บรรเลงไม้ไผ่ ขับร้องด้วยเสียงไพเราะ จันทกนิร (นางเมีย) ก็โน้มมี้ออ่อนอ่อน (ละมุน) ยืนฟ้อนรำไปขับร้องไป อยู่ไม่ห่างไกลกับจันทกนิร (ผู้เฒ่า) นกคำว่า “ เวพทณทก ” ก็ดี คำว่า “ เวฬุ วาเทนโต ” ซึ่งหมายถึง บรรเลงไม้ไผ่ ก็ดี คงจะเอาไม้ไผ่มาเคาะอย่างเดียวโกร่งใช้ตีประกอบ เพื่อเป็นการให้จังหวะประกอบฟ้อนรำและขับร้องไม่ใช่เอาไม้ไผ่มาเป่าต่างปี หรือใช้ไม้ไผ่ทำเป่า เพราะมีคนขับร้องด้วยเสียงไพเราะ ซึ่งจะเป่าไปขับร้องไป พร้อม ๆ กันหาได้ไม่ ชาตกเรื่องนี้อาจเป็นหลักฐานแสดงกำเนิดของเครื่องดนตรีชนิดแรกเริ่มของมนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์ก็ได้ และการขับร้อง (คีต) นั้น ประกอบด้วยเครื่องดนตรี (วาหิต) ให้ทำนองและจังหวะ ประกอบการขับร้องเป็นของคู่กันไปด้วย การขับร้องถือกันว่าเป็นวัฒนธรรมแบบสูงสุดในทางดนตรีของอินเดีย บุคคลที่มีเสียงดีเสียงไพเราะย่อมได้รับความโปรดปรานชอบพอเป็นพิเศษ แต่การขับร้องถ้าปราศจากดนตรีดำเนินทำนอง ประกอบด้วยเสียงและการให้จังหวะ ก็ถือกันว่าเป็นศิลปะที่ไม่สมบูรณ์ (สนั่น บุญยศิริพันธ์, 2498, น. 10-11) ความเป็นมาของดนตรี คือ เครื่องดนตรีชนิดแรกเริ่มของมนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์คือการการขับร้อง (คีต) ประกอบด้วยเครื่องดนตรี (วาหิต) ให้ทำนองและจังหวะประกอบการขับร้องเป็นของคู่กันไปด้วย

3) ดนตรีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

3.1) ดนตรีที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ในสมัยพุทธกาลมีพรหมพณนยอดเขาในกรุงราชคฤห์พวกภิกษุณีพาศักดิ์ไปเที่ยวดูมหรสพนยอดเขาในกรุงราชคฤห์ มีผู้คนเห็นกิริยาของพวกภิกษุอยู่ในอาการพอใจในการเล่นนั้น และไม่สำรวมกิริยาของสมณะ เมื่อชาวบ้านเห็นเข้าก็ถูกชาวบ้านตำหนิว่าไม่เหมาะสม ดังที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกในฐานพุทธบัญญัติ “ โฉนพวกพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงไปดูการฟ้อนรำบ้าง การขับร้องบ้าง การบรรเลงดนตรีบ้าง เหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโศกยามเล่า”(วิ.น. (ไทย) 7/249/10) จากเนื้อความที่ยกมา แสดงให้เห็นว่าถ้าพวกภิกษุไปเที่ยวดูมหรสพ เช่น การฟ้อนรำ การขับร้อง การประโคมดนตรี ต้องผิดวินัยตามพุทธบัญญัติไว้ และยังเป็นกรกระทำเหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโศกยามอยู่ไม่ใช่ทางของสมณะ ดังนั้น ในพระวินัยปิฎกในฐานพุทธบัญญัติภิกษุณีไปดูมหรสพการฟ้อนรำ การขับร้อง การประโคมดนตรีที่เป็นข้าศึกต่อกุล”(วิ.ภิกษุณี. (ไทย) 4/833/31) ในเรื่องนี้ก็เช่นเดียวกันกับเรื่องภิกษุ การดูมหรสพการฟ้อนรำ การขับร้อง การประโคมดนตรี เป็นของคฤหัสถ์ผู้บริโศกยาม และยังเป็นข้าศึกต่อกุลอีกด้วย ทรงตรัสแก่ภิกษุและภิกษุณีว่า

การคุมหรสพการฟ้อนรำ การขับร้อง การประโคมดนตรี เป็นของชาวบ้านที่ยังเป็นผู้บริโภคอยู่ และเป็นข้าศึกต่อกุศล ดังนั้น ดนตรีที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก กล่าวถึงภิกษุและภิกษุณีการไปคุมหรสพการฟ้อนรำ การขับร้อง การประโคมดนตรี เป็นของชาวบ้านที่ยังเป็นผู้บริโภค และเป็นข้าศึกต่อกุศลผู้ละเมิดต้องอาบัติตามพุทธบัญญัติไว้

3.2) ดนตรีที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ดนตรีในพระสูตรตันตปิฎกว่าด้วยดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศล เช่นการฟ้อนรำการขับร้อง การประโคมดนตรี การรำ การเล่านิทาน การเล่นปรัมปม การเล่นปลุกผี การเล่นตีกลอง การสร้างฉากบ้านเมืองให้ดังตาม การละเล่นของคนจัณฑาล การเล่นกระดานหกการละเล่นหน้าศพ การแข่งขันช้าง การแข่งม้า การแข่งขันกระบือ การแข่งขันโค การแข่งขันแพะ การแข่งขันแกะ การแข่งขันไก่ การแข่งขันนกกระทา การรำกระบี่กระบอง การชกมวยมวยปล้ำ การรบ การตรวจพลสวนสนาม การจัดกระบวนทัพ การตรวจกองทัพ ดังที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกว่า “พระสมณโคดมทรงเว้นขาดจากการดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศล”(ที.สี (ไทย) 9/11/6)

ดังพุทธพจน์ที่ยกมา ถ้าภิกษุเว้นขาดจากการดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศล เช่น การฟ้อนรำ การขับร้อง การประโคมดนตรี การรำ การเล่านิทาน การเล่นปรัมปม การเล่นปลุกผี การเล่นตีกลอง เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นทางของอกุศลทั้งปวง ถ้าภิกษุเว้นขาดจากการดูการละเล่นจะไม่ถูกอกุศลครอบงำจิต และเป็นการรักษาพระวินัยให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติไว้อีกด้วยในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ ปุริสวิมาน กัณฐกวิมาน ได้กล่าวถึงพระมหาโมคคัลลานเถระได้ถามผลกรรมของพญาม้ากัณฐกะว่าเป็นเพราะผลกรรมอะไรถึงได้มาเกิดเป็นเทพบุตรในวิมารทิพย์ มีทั้งการขับร้อง การฟ้อนรำ และการประโคมดนตรีที่เป็นทิพย์ อันที่รื่นรมย์ และมีรูป เสียง กลิ่น รส โภกฐัพพะมีรสมีรุ่งเรือง มีผิวพรรณรุ่งโรจน์ เป็นเพราะผลของทาน หรือว่าผลของศีล จึงบอกแก่เรา เทพบุตร (พญาม้ากัณฐกะ) ได้บอกถึงเมื่อสมัยอดีตชาติเราได้เกิดมาชาติเดียวกันกับพระโอรส พระโอรสพระองค์นั้นเสด็จออกเพื่อพระโพธิญาณในเวลาเที่ยงคืนพระองค์ทรงได้ใช้ผ้าพระหัตถ์ที่อ่อนนุ่ม ประทับนั่งบนหลังข้าพเจ้า แล้วข้าพเจ้าเกิดความยินดีพอใจที่ได้นำเสด็จ (ขุ.วิ (ไทย) 26/1180-1189/148) ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “การฟ้อนรำ ขับร้อง และประโคมดนตรี รื่นรมย์อยู่ด้วยกลอง สังข์ ตะโพน พิณ และบัณเฑาะว์ และมีรูป เสียง กลิ่น รส และโภกฐัพพะหลายอย่างล้วนเป็นทิพย์ นำรื่นรมย์ สมความประสงค์ในวิมานอันประเสริฐนั้น เป็นเทพบุตรผู้มีรสมีรุ่งเรืองมากมีผิวพรรณรุ่งโรจน์ยิ่ง ดังพระอาทิตย์กำลังอุทัย”(ขุ.วิ (ไทย) 26/1180-1189/148) ดังพุทธพจน์ที่ยกมาสิ่งที่เป็นทิพย์สมความประสงค์ในวิมานอันประเสริฐนั้น มีเสียงดนตรีที่เป็นทิพย์ และมีรสมีรุ่งเรืองมากมีผิวพรรณรุ่งโรจน์ยิ่ง ดังพระอาทิตย์กำลังอุทัยเป็นเพราะผลกรรมของเราที่ได้ช่วยมหาบุรุษได้ออกเสด็จเพื่อเป็นพระโพธิญาณนั่นเองจึงได้เกิดมาเป็นเทพบุตรในวิมารแห่งนี้

ดังนั้น ดนตรีที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกคล้ายกันกับพระวินัยปิฎก กล่าวถึง บุคคลผู้ดูการขับร้อง การฟ้อนรำ การประโคมดนตรีเป็นข้าศึกต่อกุศล เพราะทำจิตให้หลงตามเสียงดนตรีทำให้จิตตกอยู่ในเสียงที่ได้ยิน เกิดความเคลิบเคลิ้มพอใจในเสียงที่ได้ยิน และผู้ทำจิตให้ตั้งมั่นปราศจากเสียงรบกวนต่างๆ แล้ว สามารถจะทำได้เกิดอิทธิฤทธิ์ต่างๆได้ โดยอาศัยการบำเพ็ญกรรมฐานโดยเข้า-ออก สมาธิอย่างชำนาญ น้อมจิตไปเพื่อได้ยินเสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ทั้งที่อยู่ไกล และใกล้ด้วยหุทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ และดนตรีเป็นสิ่งที่รื่นเริงของเทพเทวดา และการขับร้อง การฟ้อนรำ การประโคมดนตรีที่เป็นของทิพย์ เป็นเพราะผลกรรมบุคคลผู้เลื่อมใส ศรัทธาบูชาและชมเชยญาณของพระพุทธเจ้า จึงได้มีบริวารมีดนตรีที่ไพเราะรอบล้อมอยู่เป็นนิตย์

4) ประเภทของดนตรี

ดนตรีที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเป็นการขับร้อง การพ้องร้อง การประโคมดนตรีในสมัยพุทธกาล ใช้ในการบรรเลงในกิจกรรมต่างๆ โดยมีการขับร้อง และมีเครื่องดนตรีประกอบในการขับร้องไปด้วยเสมอ โดยสรุปก็อยู่ใน 2 ประเภท คือ (1) คีต และ (2) วาทิต มีดังนี้

4.1) คีต คือ เสียงขับร้องอย่างหนึ่ง เช่น ขับร้อง หรือ เพลงขับ เป็นต้น ดังนั้น คีตดนตรี เรียกตามภาษาบาลีว่า คีตะบ้าง ซึ่งนิยมแปลกันมาจากโปรานว่า ขับร้อง หรือ เพลงขับ เช่น เพลงขับของนางกุนภทาสี หญิงชาวสิงหล เพลงขับของสตรีเก็บดอกบัว และเพลงขับของหญิงซ่อมข้าวที่กล่าวถึงในคัมภีร์มังคลัตถปิณี และเพลงขับของสตรีที่สามเณรหลานชายของพระเถระจักขุบาลได้ยินเมื่อคราวจุ่งพระเถระเดินทางกลับบ้าน ตามที่พรรณามาไว้ในอรรถกถาพระธรรมบท ถึงคำที่ว่า คาถาในภาษาบาลีที่ท่านแต่งเป็นฉันท์ปฐยาวัตต์ เป็นต้น ก็แปลได้ว่า เพลงขับอย่างเดียวกันกับ คีต และคีต ดังจะเห็นได้จากคำที่พระคันถรจนายกได้แต่งไว้ในบาลีสักปัญหสูตร ก็เรียก เพลงขับของปัญจสิขว่า คาถา แต่เมื่ออ่านต่อไปถึงตอนกล่าวเป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ท่านใช้ทั้งคำว่าคาถา และ คำว่า คีต เช่นที่ตรัสชมว่า คีตสุสโร จตนต์สุสเรน แปลว่า เสียงเพลงขับประสานกลมกลืนกันดีกับเสียงเครื่องสาย เสียงของมนุษย์ที่ร่ายกรองขับร้องเป็นลำนำทำนองเพลงดังกล่าวนี้โดยไม่ต้องอาศัยเครื่องจักเป็น คีตดนตรี หรือ คีตะ(สนั่น บุญยศิริพันธ์, 2498, น. 12)

2) วาทิต คือ เครื่องดนตรี เครื่องประกอบจังหวะ หรือ เสียงเครื่องตีตีตีเป่า แปลอย่างนี้เป็นการแปลตามประเภทของเครื่องดนตรีที่เรามองเห็นได้ด้วยตา กล่าวคือ เครื่องตีอย่างหนึ่งเครื่องสืออย่างหนึ่งเครื่องตีอย่างหนึ่ง และเครื่องเป่าอีกอย่างหนึ่งคงจะมีความมุ่งหมายไม่ให้เป็นคำรุ่มร่ามยืดยาวจึงกำหนดแปลรวมของคำ วาทิต ไว้อีกอย่างหนึ่งว่า ประโคม (ดนตรี)และ บรรเลงดนตรีคำแปลทั้งสองอย่างนี้ จึงรวมเอาทั้งเครื่องดนตรีที่เรียกในภาษาบาลีว่า ตนต์ - เครื่องมีสาย คือดนตรี เช่นที่พระพุทธเจ้าเรียกเสียงพินของปัญจสิขว่า “ตนต์สุโร” - เสียงของเครื่องสาย เครื่องมีสายนี้ เขาใช้สีใช้ตีและใช้เป็นคำแปลของ ดุริย - เครื่องตีเครื่องเป่า ด้วยในหนังสือเตภูมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วงท่านเรียกควบกันว่า ดุริยดนตรี และเคยพบในหนังสือบางเรื่อง ท่านเรียกว่าดุริยางค์ดนตรี ก็มี แต่ในบาลีท่านกล่าวถึงดุริยะไว้ว่า ปญจกิกดุริยะ แปลว่า ดุริยะประกอบด้วยองค์ 5 ซึ่งพระคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี ตอนพรรณนาความในมหาสุทฺธสนสูตร แยกองค์หรือชนิดของ ดุริยะ 5 อย่างไว้ด้วยว่า

- (1) อาตถุยะ - ดุริยะซึ่งหน้าเดียว เช่น โทน ชนิดหนึ่ง
- (2) วิตถุยะ - ดุริยะซึ่งสองหน้า เช่น ตะโพน ชนิดหนึ่ง
- (3) อาตถุวิตถุยะ - ดุริยะซึ่งทั้งตัว เช่น ตะโพน ชนิดหนึ่ง
- (4) ฆนะ - ดุริยะที่เป็นแท่งเป็นท่อน เช่น ฉิ่ง กรับ และ ฆ้อง เป็นต้น ชนิดหนึ่ง เครื่องดุริยะ 4 ชนิดนี้เขาใช้แต่ต้อยอย่างเดียว

(5) สุสิระ กล่าวคือ ดุริยะที่เป็นโพร่ง เช่น ปี่ และขลุ่ย เป็นต้น ดนตรีชนิดหลังนี้ใช้ไปรวมดุริยะทั้ง 5 ชนิดนี้ ท่านเรียกว่า ปญจกิกดุริยะ แปลว่า เมื่อตีเครื่องเป่ามีองค์ 5 ตามที่แปลความหมาย กันมาแต่โบราณ ตนต์และดุริยะนอกจากที่กล่าวถึงพินและปัญจกิกดุริยะแล้ว ในบาลีชาดกและบาลีพระสูตรพระวินัย ยังระบุถึงเครื่องดนตรีแต่ละอย่าง ๆ ไว้ เช่น สังขะ ทินทิมะ มุทิงคะอาลัมพะระ สัมมะ ตาละ ปณทวะ หรือ ปณวะ กุมภกณะ และ เกรี เป็นต้น ที่เรามาเรียกมาแปลความหมาย ดุริยะ ว่า ดนตรี ด้วยนั้น อาจเป็นเพราะในตอนหลัง ๆ มาได้มีการนำดนตรีเครื่องสายเช่น ซอ หรือ พิน มาเล่นผสมวงเข้าด้วยกัน หรือ อาจเป็นเพราะการเรียกและการพูดคำว่าดนตรีเป็นภาษาที่เรียบบ้าง ดีกว่าเรียกดุริยะซึ่งเรียกยากกว่า ต่อมาภายหลังหลายคนเห็นกิริยาบรรเลงเครื่องดนตรีเหล่านั้นให้เกิดเสียงด้วยลักษณะที่แตกต่างกัน จึงแปลความหมาย วาทิต ว่า ตีตีตีเป่า ซึ่งความจริง คำว่า วาทิต แปลความหมาย ตามธาตุเดิมได้ว่า ทำให้พูด ทำให้กล่าว หรือ ทำให้ออกเสียงเช่น เกรี

วาทิกะ ผู้ทำกลองให้ออกเสียง ก็คือ ตีกลอง และวิณาวาทิกะ ผู้ทำให้พินพุดได้ ก็คือผู้บรรเลงพิน เป็นต้น ใน คัมภีร์สังคีตรัตนการของท่าน ศาสดาเทพ แยกประเภทของเครื่องดนตรีออกเป็น 4 ชนิด คือ 1) ตตะ ได้แก่ เครื่องมีสายสำหรับดีดตีเป็นเสียง เช่น พิน และขอ 2) สุชิระ เครื่องมีสายสำหรับดีดตีเป็นเสียง เช่น พิน และขอ ปี 3) อวณัฑะ เครื่องหุ้มหนังตีเป็นเสียง เช่น โทน รำมะนา และกลอง เป็นต้น และ 4) ฆนะ เครื่องกระทบเป็นเสียง ซึ่งมักทำด้วยโลหะ เช่น ฉิ่ง ฉาบ ระฆังและฆ้อง เป็นต้น เราจึงอาจเรียกเครื่องทั้ง 4 ประเภทตาม คัมภีร์สังคีตรัตนการได้ว่า เครื่องดีดตีตีเป่า ครอบงำบรรเลงตามทีนิยามแปลความหมายจากคำบาลี “วาทิต” (สนั่น บุญยศิริพันธ์, 2498, น. 13-16)

ดนตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีปรากฏ มาจากคำ 2 ชนิด คือ “คีต” หมายถึง การขับร้อง ฟ้อนรำ การประโคม เป็นต้น และ “วาทิต” หมายถึง ดนตรีเพื่อประกอบในการขับร้อง ฟ้อนรำ และการประโคม เป็นต้นและยังนำดนตรีที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาไปใช้ประโยชน์ในด้านศิลปะหรือสุนทรียศาสตร์ การสื่อสาร ความบันเทิง และได้รับความเพลิดเพลินเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด รวมไปถึงใช้ประโยชน์ในงานพิธีกรรม และประกอบการแสดงต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา

บทบาทของดนตรีในพระพุทธศาสนา

สังคมวัฒนธรรมมีความศรัทธาเป็นอย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนาที่รักษาขนบทำเนียบจารีตประเพณี ความอบอุ่น ให้สอดคล้องกับพิธีกรรมทางศาสนาอย่างลงตัว (สุรพล สุวรรณ, 2551, น. 93) และศิลปะทางดนตรี นับได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญต่อศาสนา เพราะเสียงดนตรีสามารถสร้างความรู้สึกกลมกลืนและน้อมนำอารมณ์ของผู้ฟังให้เคลิบเคลิ้ม ให้ร่าเริง ชื่นบาน ให้อาจหาญหรือเศร้าสร้อยไปได้ต่างๆ ตามท่วงทำนองของบทเพลงที่บรรเลง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บทสวดมนต์พระเวทในศาสนาต่างๆ มักมีการสวดเป็นทำนองเช่นเดียวกันกับการขับร้องบรรเลงซึ่งในการสวดก็เป็นการพรรณนาสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้าและเทพเจ้าต่างๆ ทั้งมีการบรรยายธรรมควบคู่กันไปด้วยเพื่อให้เกิดกุศล ในบทสวดหรือมนต์ พระเวทจึงแต่งเป็นโคลงฉันท และสวดรับทำนอง ก็เพื่อสะดวกในการท่องจำบท และยังเป็นสื่อกลางที่สามารถเข้าใจให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกที่ดีและท่องจำบทสวดได้เร็วเมื่อเป็นเช่นนี้เสียงดนตรีจึงมีสองนัย คือนัยที่หนึ่งคือ เสียงดนตรีเร้าใจผู้ที่ได้ยินเสียงเกิดความรู้สึกศรัทธาส่งที่ตนเลื่อมใส เช่น เมื่อเวลาพระขึ้นธรรมมาสน์เทศน์หรือลงจากธรรมมาสน์เมื่อเทศจบจึงมีดนตรีประโคมทำนองเพลงให้ครึกครื้นเพื่อผู้ได้ยินจะได้ยินดีโมทนา และนัยที่สองคือเสียงดนตรีเร้าใจแก่ผู้ได้ยินเกิดพินทุชาด้วยกิเลสราคะเพราะฉะนั้นเสียงดนตรีจึงมีสองนัย คือดีก็มี เลวก็มี

ในพระพุทธศาสนาจึงมีข้อห้ามไว้ในพระวินัยไม่ให้พระฟังดนตรีอยู่ในอุโบสถศีลข้อ 7 “นจกัถวาทิตวิสุทฺถสสนาเวรมณิสฺสึขาปทํ สมาธิยามิ” คือ เว้นจากการฟ้อนรำขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกแห่งกุศล ท่านพระสิริมังคลาจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์มิ่งมงคลทีปนี ก็เปิดทางให้ “การฟังคีตดนตรีที่ไม่เป็นวิสุทฺถ บางคราวฟังได้” แล้วท่านยกเอาอรรถาธิบายในคัมภีร์สมังคกาสินี ตอนกล่าวแก้สักปัญหาสูตรมากล่าวว่า เสียงชนิดใดไม่มีอักษระและพยัญชนะวิจิตรสละสลวย แต่เมื่อฟังแล้วก่อให้เกิดราคาทิกิเลส เสียงเห็นปานนี้ไม่ควรสอเสพคบหา แต่ทว่าเสียงชนิดใดที่ประกอบด้วยอรรถและธรรมะ แม้แต่นางกุมภภาพาสี เมื่อฟังแล้วก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยหรือก็ได้เกิดความเบื่อหน่ายสังสารวัฏ เสียงเช่นนี้ควรสดับรับฟังได้ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับพื้นฐานอารมณ์ของผู้ฟังประกอบด้วย ความจริงศิลปะที่กล่าวนี้เป็นอภิปากฤตจะเกิดเป็นกุศลหรืออกุศลขึ้นก็เนื่องด้วยพื้นฐานของอารมณ์ของผู้ฟัง หรือด้วยธรรมที่ถือได้ในทางไม่ควรฟัง เพราะอาจจูงใจให้น้อมนำไปในทางนั้นได้ง่าย แต่ถ้าผู้ฟังมีพื้นฐานอารมณ์ที่ดี เช่น มีพื้นฐานอารมณ์และเหตุผล และหลักธรรม มุ่งในทางศึกษาหาความรู้เพิ่มพูนปัญญาเป็นสำคัญก็ถือเข้าในแง่ที่ฟังได้ ถ้าการดูการฟังนั้นจะ คีตะ และวาทิตะ เพื่อสนุกสนาน เพื่อรื่นเริงบันเทิงใจ เพื่อมหรสพ ก็ย่อมเป็นของไม่ควรแก่บรรพชิต และอุบาสก

อุบาสิกาแต่ถ้าดูเพื่อศิลป์ก็ไม่ได้น่าอยู่ในข้อห้าม เพราะศิลปะเกิดจากความคิดเห็นเป็นกุศล เป็นความเห็นดีเห็นชอบ เพื่อจูงใจให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบ จึงไม่ควรห้ามบทบาทของดนตรีที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

อันที่จริงแล้วดนตรีกับพระพุทธศาสนาไม่มีความเกี่ยวข้องกัน แต่ที่นำดนตรีเข้าไปบรรเลงก็เพื่อช่วยส่งเสริมเป็นแรงบันดาลใจหรือเป็นสื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนามากขึ้นดนตรีจะเข้าประกอบในพิธีทางศาสนาเท่านั้น เช่น มีประกอบในเทศน์มหาชาติ แต่ละกัณฑ์ก็มีดนตรีบรรเลงประกอบ ก็เพื่อให้มีความครึกครื้น (ธนิธ อยู่โพธิ์, 2498, น. 6)

ดังนั้น ศิลปะทางดนตรี นับได้ว่ามีบทบาทสำคัญต่อศาสนา เพราะเสียงดนตรีสามารถสร้างความรู้สึกล้อมกล่อมน่าสนใจเพื่อให้เกิดกุศลได้ และเสียงดนตรียังเร้าใจผู้ที่ได้ยินเสียงเกิดความรู้สึกศรัทธาสำหรับบุคคลที่มีความเลื่อมใสอยู่แล้วให้เกิดความเลื่อมใสเพิ่มขึ้นไป และทำให้บุคคลที่ยังไม่เลื่อมใสทำให้เกิดความเลื่อมใสขึ้นมาได้ต่อพระพุทธศาสนา และดนตรียังมีบทบาทที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ากับการประกอบในการอุปมาอุปมัย และการสอนธรรม ทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจในหลักคำสอนเกี่ยวกับดนตรี เป็นต้น

ดนตรีในพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

ศาสตร์ (Science) หมายถึงความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง และกฎที่จัดไว้อย่างเป็นระบบ หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงสาขาวิชา หรือสาขาความรู้ต่างๆ หรือเป็นกระบวนการที่เป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่ทำให้ได้มาซึ่งความรู้ เช่นเดียวกับวิชาดนตรี คันธัพพศาสตร์ (พ่อนราและดนตรี) ที่พระพุทธเจ้าได้เคยศึกษาเมื่อครั้งที่พระองค์เป็นดำรงสถานะเป็นสิทธัตถะกุมาร ในพระพุทธศาสนาเองได้นำดนตรีมาใช้ในการเชื่อมประสานพลังแห่งศรัทธา กรุณาและปัญญา โดยการการใช้ดนตรีเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบัน เช่นการสวดมนต์ นั้นมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว โดยที่พระสงฆ์สาวกของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้รับฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว เพื่อป้องกันความหลงลืมท่านก็นำเอาคำสั่งสอนนั้นมาทบทวนด้วยตนเองบ้าง เป็นคณะบ้าง จนคล่องปาก จำได้ขึ้นใจที่เรียกว่า “วาจก เพราะในสมัยนั้นตัวหนังสือที่จะใช้บันทึกยังไม่มี พอเวลานานเข้าเกรงว่าพระธรรมวินัย อันเป็นคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะวิปริตผิดเพี้ยนไป ก็จัดให้มีการประชุมกันมีการทบทวนสอบทานที่เรียกว่า การทำสังคายนา การสวดมนต์มีอยู่ 2 แบบ คือ 1) การสวดเป็นบทๆ เป็นคำๆไป เรียกว่า แบบปทกถา นี้อย่างหนึ่ง เช่น อย่างที่พระสงฆ์สวดกันอยู่ทั่วไปในวัดหรือในงานพิธีต่างๆ 2) การสวดแบบใช้เสียงตามทำนองของบทประพันธ์อันมีลักษณะต่างๆ เรียกว่าสรภัญญะ อย่างหนึ่ง เช่น พระสงฆ์ในงานพิธี รับเทศน์หรือในเทศกาลพิเศษ เช่น ในคราวเทศน์ในวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา เป็นต้น ดังนั้นผู้ศึกษาได้นำบททำนองสวด มนต์ที่มีเนื้อเพลงดนตรีร่วมสมัยมาใช้บรรเลงเพลงประกอบในบทสวดมนต์ที่มีผู้แต่ไว้ เช่น พระคาถาป้องกันภัยสิบทิศ ดังนี้

พระคาถาป้องกันภัย โดยการสวดระลึกถึง พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณไปในทิศต่างๆ ขอ อานุภาพของพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ขจัดโรคร้าย ทุกข์ และเคราะห์ทั้งหลาย บางแห่งมีเรียกว่า คาถาป้องกันภัยสิบทิศ และบางแห่งเรียกว่า คาถาสะเดาะเคราะห์ก็มี เป็นพระคาถาป้องกันภัยอันตรายต่างๆ เวลาออกเดินทางไกล หรืออยู่ภายในบ้าน ใช้ได้ผลดีนักแล

ทำนองเพลง

บุระพารัสมิง พระพุทธะคุณัง บุระพารัสมิง พระธัมเมตัง บุระพารัสมิง พระสังฆานัง ทุกขะโรคะภะยัง วิวิญชัเย สัพพะทุกข์ สัพพะโรค สัพพะภัย สัพพะเคราะห์ เสนียดฉัญโร วิวิญชัเย สัพพะธะนัง สัพพะลาภัง ภาวันตุเม รักขันตุ สุรักขันตุ

อาคะเนยร้สมิง พระพุทธรคณัง อาคะเนยร้สมิง พระธัมเมตังอาคะเนยร้สมิง พระสังฆานัง ทุกขะโร
คะภะยัง วิวิญชัยเย สัพพะทุกข์ สัพพะโสภ สัพพะโรค สัพพะภย สัพพะเคราะห์ เสนียดจัญไร วิวิญชัยเย
สัพพะธะนัง สัพพะลาภัง ภาวันตุเม รักขันตุ สุรักขันตุ

ทักษิณร้สมิง พระพุทธรคณัง ทักษิณร้สมิง พระธัมเมตัง ทักษิณร้สมิง พระสังฆานัง ทุกขะโรคะภะยัง
วิวิญชัยเย สัพพะทุกข์ สัพพะโสภ สัพพะโรค สัพพะภย สัพพะเคราะห์ เสนียดจัญไรวิวิญชัยเย สัพพะธะนัง
สัพพะลาภัง ภาวันตุเม รักขันตุ สุรักขันตุ

หริตธีร้สมิง พระพุทธรคณัง หริตธีร้สมิง พระธัมเมตัง หริตธีร้สมิง พระสังฆานัง ทุกขะ

โรคะภะยัง วิวิญชัยเย สัพพะทุกข์ สัพพะโสภ สัพพะโรค สัพพะภย สัพพะเคราะห์ เสนียดจัญไร
วิวิญชัยเย สัพพะธะนัง สัพพะลาภัง ภาวันตุเม รักขันตุ สุรักขันตุ

ปัจจิณร้สมิง พระพุทธรคณัง ปัจจิณร้สมิง พระธัมเมตัง ปัจจิณร้สมิง พระสังฆานัง ทุกขะโรคะภะยัง
วิวิญชัยเย สัพพะทุกข์ สัพพะโสภ สัพพะโรค สัพพะภย สัพพะเคราะห์ เสนียดจัญไร วิวิญชัยเย สัพพะธะนัง
สัพพะลาภัง ภาวันตุเม รักขันตุ สุรักขันตุ

พายัพริสมิง พระพุทธรคณัง พายัพริสมิง พระธัมเมตัง พายัพริสมิง พระสังฆานัง ทุกขะโรคะภะยัง
วิวิญชัยเย สัพพะทุกข์ สัพพะโสภ สัพพะโรค สัพพะภย สัพพะเคราะห์ เสนียดจัญไร วิวิญชัยเย สัพพะธะนัง
สัพพะลาภัง ภาวันตุเม รักขันตุ สุรักขันตุ

อุดรธีร้สมิง พระพุทธรคณัง อุดรธีร้สมิง พระธัมเมตัง อุดรธีร้สมิง พระสังฆานัง ทุกขะโรคะภะยัง วิวิญชัย
เย สัพพะทุกข์ สัพพะโสภ สัพพะโรค สัพพะภย สัพพะเคราะห์ เสนียดจัญไร วิวิญชัยเย สัพพะธะนัง สัพพะลา
ภัง ภาวันตุเม รักขันตุ สุรักขันตุ

อิสานร้สมิง พระพุทธรคณัง อิสานร้สมิง พระธัมเมตัง อิสานร้สมิง พระสังฆานัง ทุกขะโรคะภะยัง
วิวิญชัยเย สัพพะทุกข์ สัพพะโสภ สัพพะโรค สัพพะภย สัพพะเคราะห์ เสนียดจัญไร วิวิญชัยเย สัพพะธะนัง
สัพพะลาภัง ภาวันตุเม รักขันตุ สุรักขันตุ

อากาศธีร้สมิง พระพุทธรคณัง อากาศธีร้สมิง พระธัมเมตัง อากาศธีร้สมิง พระสังฆานัง ทุกขะโรคะภะยัง
วิวิญชัยเย สัพพะทุกข์ สัพพะโสภ สัพพะโรค สัพพะภย สัพพะเคราะห์ เสนียดจัญไร วิวิญชัยเย สัพพะธะนัง
สัพพะลาภัง ภาวันตุเม รักขันตุ สุรักขันตุ

ปฐวีร้สมิง พระพุทธรคณัง ปฐวีร้สมิง พระธัมเมตัง ปฐวีร้สมิง พระสังฆานัง ทุกขะโรคะภะยัง วิวิญชัย
เย สัพพะทุกข์ สัพพะโสภ สัพพะโรค สัพพะภย สัพพะเคราะห์ เสนียดจัญไร วิวิญชัยเย สัพพะธะนัง สัพพะลา
ภัง ภาวันตุ เม รักขันตุ สุรักขันตุ (วัดป่ามหาชัย, 2565, ออนไลน์)

เห็นได้ว่า ในบทสวดมนต์พระคาถาป้องกันภัยสิบทิศ โดยใช้ดนตรีร่วมสมัยบรรเลงประกอบ เช่น
ดนตรีไทย ขลุ่ย ซอ และ ดนตรีสากล กรอง เบส บรรเลงเพลงประกอบเป็นจังหวะ ตามบทเนื้อร้องของบทสวด
มนต์พระคาถาป้องกันภัยสิบทิศ ทำให้ผู้ฟังเกิดความกล้าหาญเพราะเปรียบเสมือนมีอำนาจของ พระพุทธคุณ
พระธรรมคุณ และ พระสังฆคุณ อยู่ในจิตใจ ดังนั้นการเผยแพร่ธรรมการปฏิบัติธรรมตามแนวทางของ
พระพุทธศาสนาโดยใช้สื่อการสอนจากเสียงดนตรีโดยใช้ดนตรีร่วมสมัยบรรเลงเพลงประกอบทำนองมาแต่ง
เป็นทำนองเพลงเสียงขับร้อง และบทสวดมนต์ต่างๆ ในหนังสือมงคลพิธิ และทำนองแหลโดยใช้ดนตรีร่วม
สมัยมาบรรเลงเพลงประกอบ เช่น ดนตรีไทยโดยส่วนใหญ่จะใช้ ขิม ขลุ่ย ซอ เปิงมางคอก ระนาด และ ฉิ่ง
เป็นต้น และดนตรีสากลโดยส่วนใหญ่ใช้ซาวเสียง กรอง เบส เป็นต้นเพื่อผู้ฟังให้เกิดความศรัทธาต่อ
พระพุทธศาสนา และให้เกิดความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

ดนตรีในพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ฟังได้เกิดความเข้าใจในคำสอนของ
พระพุทธเจ้า และสามารถนำไปประยุกต์เพื่อให้เกิดความสงบด้านจิตใจ และเพื่อเกิดปัญญาเข้าใจกฎของ

ธรรมชาติ และอยู่ด้วยไม่ประมาทมัวเมาในกองสังขารทั้งของตนและผู้อื่น รู้จักปล่อยวางรวมความว่าการใช้ดนตรีของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยดนตรีที่เกิดขึ้นในยุคแรก ๆ มนุษย์เรายังอาศัยอยู่ในป่าดง ในถ้ำ แม้ในโพรงไม้ก็รู้จักการร้องรำทำเพลงตามธรรมชาติ เช่นรู้จักการปรบมือ เคาะหิน เคาะไม้ เป่าใบไม้ เป่าเขาสัตว์ จนพัฒนามาถึงยุคปัจจุบัน มีการพัฒนาการใช้ดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทยโดยใช้ประกอบงานประเพณี เช่น ในพิธีกรรม การบูชาเพลงประจำองค์เทพต่างๆ ใช้ลักษณะคล้ายกับกับการบูชา และยังใช้ดนตรีในด้านการเผยแพร่ตามหลักพระพุทธศาสนาโดยใช้สื่อการสอนจากเสียงดนตรีร่วมสมัยมาบรรเลงเพลงประกอบ เช่น ดนตรีไทยโดยส่วนใหญ่จะใช้ พิณ ขลุ่ย ซอ ฆ้อง เป็นต้น และดนตรีสากลโดยส่วนใหญ่ใช้ชาวเสียง กรอง เบส เป็นต้น ส่วนใหญ่จะใช้บรรเลงเพลงประกอบเป็นจังหวะซ้ำ และบทเพลงทำนองเนื้อร้องบทสวดแต่ละบท ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้มข้นต้ออุปคักดีภายในจิตใจของผู้ฟังที่กำลังกระทำอยู่ในปัจจุบันในขนาดนั้น และทำให้ปัญญาในการพิจารณาเห็นความจริงของสังขาร หรือของชีวิตว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่อาจให้แน่นอนคงทน และบังคับบัญชาให้เป็นไปตามที่ต้องการได้ ทำให้จิตใจผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่าย คลายกำหนด จนทำจิตของตนให้พ้นจากอุปาทาน

บทสรุป

กล่าวโดยสรุปแล้ว ดนตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสตร์สมัยใหม่ มาจากวิชาหรือศาสตร์ในสมัยโบราณมี 18 ประการ เรียกว่า คันธัพพา ที่หมายถึง วิชานาฏศิลป์หรือวิชาการดนตรี ดนตรีที่ปรากฏในพระพุทธศาสนานำไปใช้ประโยชน์ในด้านศิลปะหรือสุนทรียศาสตร์ การสื่อสาร ความบันเทิง และได้รับความเพลิดเพลินเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด รวมไปถึงใช้ประโยชน์ในงานพิธีกรรม และประกอบการแสดงต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา การใช้ดนตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาทสามารถสร้างความรู้สึกล้อมเกล้าจิตใจให้เกิดความศรัทธาและความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และการใช้ดนตรีในพระพุทธศาสนายังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบในพิธีกรรมทางศาสนา สามารถนำดนตรีในพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้กับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาได้ การใช้ดนตรีของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มีการพัฒนาการใช้ดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทยโดยใช้ประกอบงานประเพณี เช่น พิธีกรรม หรือใช้ดนตรีในด้านการเผยแพร่ตามหลักพระพุทธศาสนาโดยใช้สื่อการสอนจากเสียงดนตรีร่วมสมัยมาบรรเลงเพลงประกอบเป็นจังหวะในบททำนองเนื้อร้องของบทสวดมนต์แต่ละบท ทำให้ผู้ฟังเกิดความกล้าหาญ และเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในสังคมไทยปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- เรณู โกศินานนท์. (2545). *นาฏดุริยางค์สังคีตกับสังคมไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- ธนิศ อยู่โพธิ์. (2498). *ดนตรีในพระธรรมวินัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- วัดป่ามหาชัย. (2565). พระคาถาป้องกันภัยสิบทิศ. สืบค้น 15 มีนาคม 2565. จาก <http://www.watpamahachai.net/watpamahachai-48.htm>.
- พระมหาสาคร ศรีดี. (2562). *พุทธจริยธรรมกับดนตรี*. สืบค้น 14 มีนาคม 2565. จาก <http://www.thaica-det.org/Buddhism/BuddhistEthics-Music.html>
- พระอุดมคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). (2538). *พจนานุกรม บาลี – ไทย*. กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พรินทร์ตั้ง จำกัด.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สนั่น บุญยศิริพันธ์. (2498). *ดนตรีในพระธรรมวินัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2555). *ศิลปะศาสตร์แนวพุทธ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- สุรพล สุวรรณ. (2551). *ดนตรีไทยในวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

